

Zmiany struktury wytwarzania minerałów antropogenicznych na terenie województwa śląskiego

KRZYSZTOF KNAŚ, ARKADIUSZ SZYMANEK, DANIEL ZBRÓŃSKI

*Wydział Inżynierii Mechanicznej i Informatyki, Instytut Maszyn Ciepłych, Politechnika Częstochowska,
Al. Armii Krajowej 21, 42-201 Częstochowa*

Streszczenie

W artykule przedstawiono analizę zmiany masy wybranych minerałów antropogenicznych na terenie województwa śląskiego w latach 2006-2016. Zakres analizy dotyczył sześciu grup produktów ubocznych pochodzących z trzech sektorów gospodarki: górnictwa i wydobywania, przetwórstwa przemysłowego, wytwarzania i zaopatrzenia w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę oraz przetwórstwa przemysłowego. Dla przyjętego w analizie okresu ustalono następujące wskaźniki: maksymalną względną zmianę masy, maksymalną zmianę udziału oraz okresową zmianę masy, a także okresowe i roczne tempo zmian wytwarzania minerałów antropogenicznych.

Słowa kluczowe: gospodarka o obiegu zamkniętym, minerały antropogeniczne

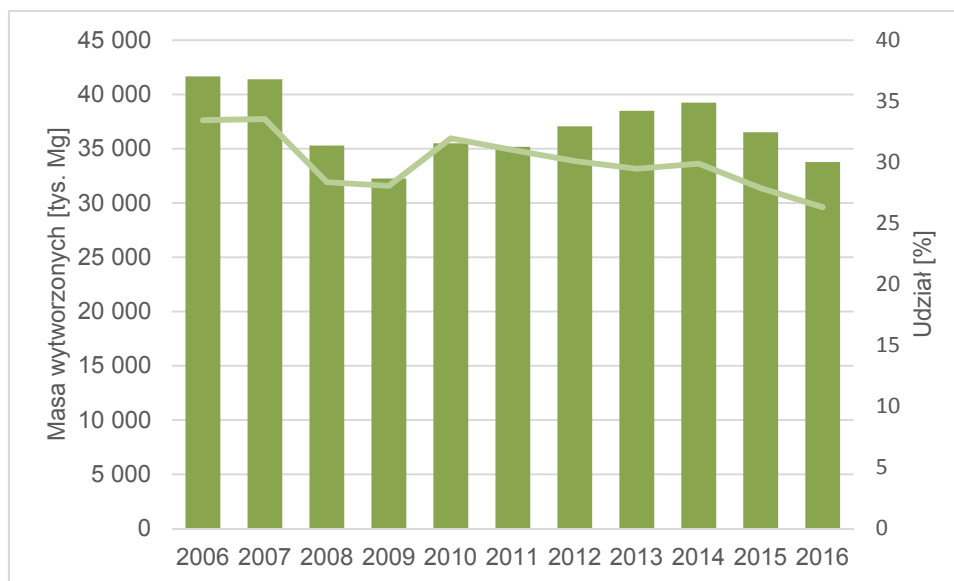
1. Wstęp

Produkcja dóbr materialnych na potrzeby konsumentów jest jednym z podstawowych zadań przemysłu wytwórczego, a wielkość ich produkcji jest istotnym wskaźnikiem rozwoju gospodarczo-społecznego. Obecny system gospodarczy oparty jest na liniowym modelu „weź-wyprodukuj-zużyj-wyrzuć”. Procesy technologiczne w produkcji dóbr generują oprócz produktu głównego stanowiącego podstawowy cel działalności także produkty uboczne, w następstwie czego przez dziesięciolecia nagromadzeniu ulegały odpady zarówno produkcyjne jak i użytkowe. Realizacja procesów gospodarczych w oparciu o taki model, prowadzi do mało efektywnego systemu gospodarki surowcami naturalnymi, generując ponadto dodatkowe koszty. By poprawić istniejący stan rzeczy należy dążyć w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym opartym o cyrkulacyjne modele produkcji. Pozwoli to zarówno na poprawę efektywności wykorzystania zasobów naturalnych, jak i ograniczenie do minimum wytwarzania odpadów. Według szacunków zawartych w komunikacie Komisji Europejskiej wprowadzenie modelu cyrkulacyjnego może zmniejszyć zapotrzebowanie na zasoby 17-24% w perspektywie roku 2030 [COM, 2014]. Przedstawione w „Planie działań na rzecz zasobo-oszczędnej Europy” wskazano na konieczność wypracowania zintegrowanego, wielopoziomowego podejścia do różnych obszarów gospodarki.

Obszarami gospodarki w których wprowadzenie modelu cyrkulacyjnego wydaje się mieć największe znaczenie, są górnictwo i wydobywanie oraz szeroko pojęta energetyka. Te dwie gałęzie przemysłu, ze względu na wysoki stopień rozwoju oraz znaczenie gospodarczo-społeczne mają największy wpływ na zużycie zasobów naturalnych i powstanie znaczących ilości odpadów. Stanowiących potencjalne źródło minerałów antropogenicznych, których właściwości nie różnią się lub różnią się w niewielkim stopniu od minerałów występujących w przyrodzie. Do tego typu minerałów zaliczyć można masy ziemne i skalne, skały płonne oraz produkty uboczne procesów spalania rafinacji, wytapiania takie jak: żużle, koksik, popioły lotne, szlaka. Takie produkty uboczne odpowiednio przekształcone mogłyby znaleźć dalsze zastosowanie w różnych dziedzinach gospodarki. Znaleźć można dla nich zastosowanie jako surowców dla budownictwa drogowego [Bzowski, 2011; Kugiel i Piekło, 2012], kubaturowego [Kugiel i Piekło, 2012; Baran i in., 2012]

czy też hydrotechnicznego [Bzowski, 2011; Brzozowski, 2011], rekultywacji technicznej i biologicznej [Miśta i Botor, 2004], podziemnych technik górniczych [Bzowski, 2011; Plewa i in., 2013], produkcji ceramiki budowlanej [Bzowski, 2011; Lewicka, 2016], paliw [Bzowski, 2011].

Masa wytwarzanych potencjalnych minerałów antropogenicznych jest bardzo zróżnicowana w poszczególnych województwach. A ich ilość w danym województwie uwarunkowana jest zarówno występowaniem złóż mineralnych jak i uprzemysłowieniem danego regionu. Pod tym względem województwo śląskie jest jednym z dominujących w skali kraju. Dla porównania w roku 2016 na jego terenie wytworzono 33,8 mln Mg, natomiast w kolejnych najbardziej uprzemysłowionych regionach były to odpowiednio: 35,6 mln Mg w województwie dolnośląskim, 11,0 mln Mg w województwie łódzkim, 8,2 mln Mg w województwie lubelskim [Ochrona Środowiska, 2016]. Zmiany masy wytwarzania tego typu minerałów w województwie śląskim wraz z udziałem procentowym w stosunku do całego kraju przedstawiono na rysunku 1.

Rys. 1. Zmiany masy wytworzonych w województwie śląskim potencjalnych minerałów antropogenicznych oraz ich udział w skali kraju w latach 2006-2016

W tabeli 1 przedstawiono ilości wytwarzanych surowców antropogenicznych Polskiej Klasyfikacji Działalności, przez firmy z poszczególnych sektorów gospodarki zgodnie z PKD 2007 [Ochrona Środowiska 2007; Ochrona Środowiska 2011; Ochrona Środowiska 2014; Ochrona Środowiska 2017].

Tab. 1. Wytwarzanie surowców antropogenicznych według Polskiej Klasyfikacji Działalności w województwie śląskim [Ochrona Środowiska, 2007; 2011; 2014; 2017]

Rok	2006	2008	2010	2012	2014	2016
Sektor gospodarki	Masa [10 ³ Mg]	Masa [10 ³ Mg]	Masa [10 ³ Mg]	Masa [10 ³ Mg]	Masa [10 ³ Mg]	Masa [10 ³ Mg]
Górnictwo i wydobywanie	31 907,7	26 312,9	26 515,3	27 225,7	30 154,2	25 965,4
Przetwórstwo przemysłowe	3 754,0	3 550,5	4 206,0	4 812,8	5 437,5	4 820,4
Wytwarzanie i zaopatrzenie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę	5 019,5	4 231,9	4 227,0	4 006,8	3 254,9	2 493,1
Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami; rekultywacja	—	464,6	530,8	515,4	355,9	450,1

W latach 2006-2016 masa potencjalnych minerałów antropogenicznych wytworzona w Polsce wyniosła 1355,1 mln Mg, w tym w województwie śląskim 406,5 mln Mg, co stanowi udział w skali kraju na poziomie 30%. Wytworzoną masę oraz udziały poszczególnych minerałów przedstawiono w tabeli 2.

Tab. 2. Masa oraz udziały wytwarzanych w latach 2006-2016 potencjalnych minerałów antropogenicznych [Ochrona Środowiska, 2007; 2011; 2014; 2017]

Nazwa	Minerały antropogeniczne	
	[10 ⁶ Mg]	[%]
Powstające przy płukaniu i oczyszczaniu kopalini	277,2	68,2
Żużle z procesów wytapiania	20,1	4,9
Z flotacyjnego wzbogacania węgla	17,9	4,4
Popioły lotne	15,3	3,8
Mieszanki popiołów lotnych i odpadów stałych z wapieniowych metod odsiarczania gazów odlotowych	14,4	3,5
Z wydobywania kopalini innych niż rudy metali	8,7	2,1
Żużle, popioły paleniskowe i pyły z kotłowi	5,7	1,4
Mieszanki popiołowo żużłowe z mokrego odprowadzania odpadów paleniskowych	2,7	0,7
Pozostałe	44,5	10,9

2. Metodyka

Celem analizy jest ocena ilościowa wytwarzania wybranych potencjalnych minerałów antropogenicznych na terenie województwa śląskiego w latach 2006-2016

Zakres analizy obejmuje 6 głównych potencjalnych minerałów antropogenicznych pochodzących z trzech sektorów gospodarki województwa śląskiego: górnictwa i wydobywania, przetwórstwa przemysłowego, wytwarzania i zaopatrzenia w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę. Przeprowadzona analiza umożliwi ustalenie dla przyjętego okresu następujących wskaźników:

- maksymalnej względnej zmiany wytwarzania minerału

$$WZW_{\max} = 100 \left(\frac{W_{\max}}{W_{\min}} - 1 \right), [\%] \quad (1)$$

gdzie $W_{\max}$, $W_{\min}$ stanowią największą i najmniejszą masę wytworzonego minerału antropogenicznego [Mg],

- maksymalnej zmiany udziału wytwarzania minerału antropogenicznego

$$ZUW_{\max} = UW_{\max} - UW_{\min}, [\text{p.p.}] \quad (2)$$

gdzie $UW_{\max}$, $UW_{\min}$ stanowią najwyższy i najniższy udział wytworzonego minerału antropogenicznego [%],

- okresowego wytwarzania masy minerału

$$W_o = W_{o2016} - W_{o2006}, [\text{Mg}] \quad (3)$$

gdzie W_{2006} , W_{2016} stanowią masę wytworzonego minerału antropogenicznego w 2006 roku i 2016r.

- okresowego tempa zmiany wytwarzania minerału antropogenicznego

$$TZW_o = 100 \times \frac{W_o}{W_{2006}}, [\%] \quad (4)$$

- rocznego tempa zmian wytwarzania minerału

$$TZW_r = 100 \times \left[\left(\frac{W_{i+1}}{W_i} \right) - 1 \right], [\%], i = 2006, \dots, 2016 \quad (5)$$

gdzie W_i stanowi masę wytworzoną minerału antropogenicznego w danym (i -tym) roku kalendarzowym, a W_{i+1} masę wytworzoną w kolejnym ($i+1$) roku kalendarzowym [Mg].

3. Analiza wyników

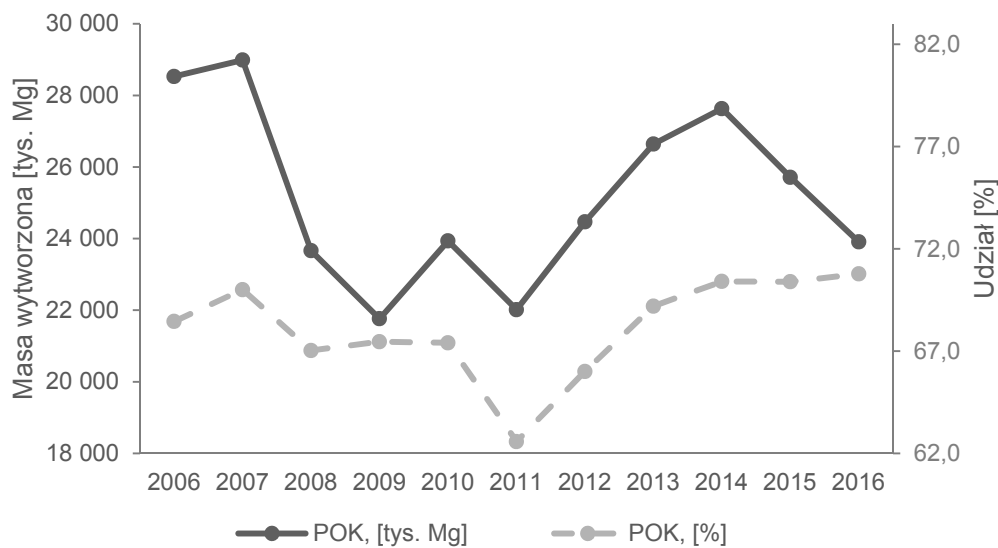
3.1. Minerale antropogeniczne powstające przy płukaniu i oczyszczaniu kopalni

Minerale antropogeniczne powstające przy płukaniu i oczyszczaniu kopalni (POK), stanowią grupę produktów wtórnych o kodzie 01 04 12. Charakteryzują się zróżnicowanym składem, który zależy głównie od rodzaju skał towarzyszących wydobywanej kopalinie.

Do głównych wytwórców tego typu minerałów antropogenicznych zalicza się podmioty przemysłowe typu:

- kompanie i koncerny węglowe,
- zakłady wzbogacania i przeróbki mechanicznej węgla,
- kopalnie surowców skalnych i mineralnych,
- zakłady ceramiki budowlanej,
- zakłady kamieniarskie – przerób i obróbka kamienia,
- przedsiębiorstwa budownictwa komunikacyjnego i komunalnego,
- wytwórnie mas bitumicznych,
- wytwórnie wód mineralnych.

W latach 2006-2016 w województwie śląskim wytworzono 277,2 mln Mg POK, w tym okresie zaobserwowano zmienny trend poziomu ich wytwarzania.

Rys. 2. Zmiany wytwarzania produktów ubocznych powstających przy płukaniu i oczyszczaniu kopalni w latach 2006-2016

Największą masę produktów ubocznych powstających przy płukaniu i oczyszczaniu kopalni wynoszącą 28 986,8 tys. Mg, wytworzono w 2007 r., a najmniejszą 21 760,9 tys. Mg w 2009 r., zatem maksymalna względna zmiana wytwarzania ($WZW_{\max}$) wyniosła 33,2%. Najwyższy udział wytwarzania ustalono na poziomie 70,8% w 2016 r., a najniższy 62,6% w 2011 r., zatem maksymalna zmiana udziału wytwarzania ($ZUW_{\max}$) wyniosła 8,20 p.p. Okresowe wytwarzanie (W_o) zmniejszyło się o 4620,7 tys. Mg, co stanowi spadek okresowego tempa zmian wytwarzania (TZW_o) o 16,2% w 2016 r. w stosunku do wytwarzania z 2006 r.

Tab. 3. Maksymalne względne zmiany i maksymalne zmiany udziału oraz okresowe tempo zmian wytwarzania produktów ubocznych powstających przy płukaniu i oczyszczaniu kopalni w latach 2006-2016

$WZW_{\max}$	$ZUW_{\max}$	W_o	TZW_o
[%]	p.p.	[tys. Mg]	[%]
33,2	8,2	-4620,7	-16,2

W 2007 r. i 2010 r. oraz latach 2012-2014 stwierdzono w województwie śląskim dodatnie roczne tempo zmian wytwarzania produktów ubocznych powstających przy płukaniu i oczyszczaniu kopalin, przy czym najwyższy wzrost 11,1% odnotowano w 2013 r. W pozostałym okresie zaobserwowano ujemne roczne tempo zmian wytwarzania tego typu minerału, przy czym najwyższy spadek o 18,4% odnotowano w 2008 r.

Tab. 4. Roczne tempo zmian wytwarzania produktów ubocznych powstających przy płukaniu i oczyszczaniu kopalin w latach 2006-2016

Rok	TZW _r [%]	Rok	TZW _r [%]
2007	1,6	2012	11,1
2008	-18,4	2013	8,9
2009	-8,0	2014	3,7
2010	10,0	2015	-6,9
2011	-8,0	2016	-7,0

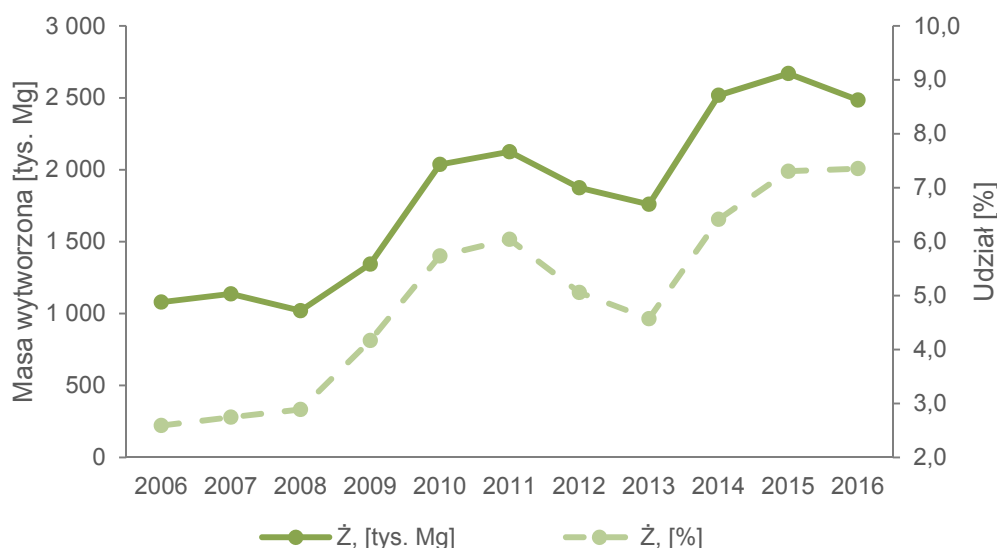
3.2. Żużle z procesu wytopienia

Podczas procesów wytopienia metali i ich stopów powstają różne produkty uboczne z czego największy ich strumień sklasyfikowane jako żużle z procesów wytopienia (Ż) o kodzie 10 02 01. Właściwości tego typu minerałów antropogenicznych są bardzo zróżnicowane, a ich skład chemiczny jest zmienny, zależny od rodzaju materiału wsadowego wykorzystywanego w danym procesie hutniczym.

Do głównych wytwórców tego typu minerałów antropogenicznych zalicza się obiekty przemysłowe typu:

- huty,
- stalownie,
- odlewnie.

W latach 2006-2016 w województwie śląskim wytworzono 20,1 mln Mg Ż, w tym okresie zaobserwowano wzrostowy trend poziomu ich wytwarzania.

Rys. 3. Zmiany wytwarzania żużli z procesów wytopienia w latach 2006-2016

Największą masę żużli z procesów wytopienia wynoszącą 2668,7 tys. Mg, wytworzono w 2015 r., a najmniejszą 1019,9 tys. Mg w 2008 r., zatem maksymalna względna zmiana wytwarzania ($WZW_{\max}$) wyniosła 161,7%. Najwyższy udział wytwarzania żużli z procesów wytopienia ustalono na poziomie 7,4% w 2016 r., a najniższy 2,6% w 2006 r., zatem maksymalna zmiana udziału wytwarzania ($ZUW_{\max}$) wyniosła 4,76 p.p. Okresowe wytwarzanie (W_o) zwiększyło się o 1404,8 tys. Mg, co stanowi wzrost okresowego tempa zmian wytwarzania (TZW_o) o 130,1% w 2016 r. w stosunku do wytwarzania z 2006 r.

Tab. 5. Maksymalne względne zmiany i maksymalne zmiany udziału oraz okresowe tempo zmian żużli z procesów wytopiania w latach 2006-2016

$WZW_{\max}$	$ZUW_{\max}$	W_o	TZW_o
[%]	p.p.	[tys. Mg]	[%]
161,7	4,8	1404,8	130,1

W 2008 r. i 2016 r. oraz w latach 2009-2011 stwierdzono w województwie śląskim ujemne roczne tempo zmian wytwarzania żużli z procesów wytopiania, przy czym najwyższy spadek 11,8% zanotowano w 2016 r. W pozostałym okresie zaobserwowano dodatnie roczne tempo zmian wytwarzania tego typu minerałów, przy czym najwyższy wzrost o 51,5% odnotowano w 2010 r.

Tab. 6. Roczne tempo zmian wytwarzania żużli z procesów wytopiania w latach 2006-2016

Rok	TZW_r , [%]	Rok	TZW_r , [%]
2007	5,3	2012	-11,8
2008	-10,3	2013	-6,1
2009	31,8	2014	43,1
2010	51,5	2015	6,0
2011	4,4	2016	-6,9

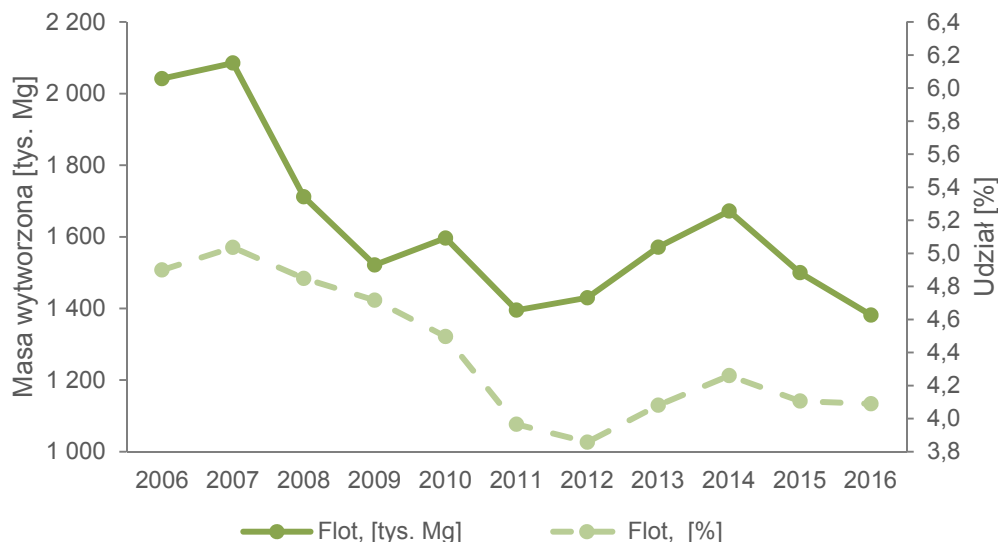
3.3. Minerale antropogeniczne z procesu flotacyjnego wzbogacania węgla

Minerale antropogeniczne z procesu flotacyjnego wzbogacania węgla (*Flot*) o kodzie 01 04 81, stanowią drobnoziarnistą mieszaninę cząstek węgla oraz skał towarzyszących z wodą wykorzystywaną w procesie flotacji.

Do głównych wytwórców tego typu minerałów antropogenicznych zalicza się podmioty gospodarcze typu:

- kompanie i koncerny węglowe,
- zakłady wzbogacania i przeróbki mechanicznej węgla.

W latach 2006-2016 w województwie śląskim wytworzono 17,9 mln Mg *Flot*, w tym okresie zaobserwowano spadkowy trend poziomu ich wytwarzania.

Rys. 4. Zmiany wytwarzania produktów ubocznych z flotacyjnego wzbogacania węgla w latach 2006-2016

Największą masę produktów ubocznych z flotacyjnego wzbogacania węgla wynoszącą 2085,3 tys. Mg, wytworzono w 2007 r., a najmniejszą 1381,5 tys. Mg w 2016 r., zatem maksymalna względna zmiana wytwarzania ($WZW_{\max}$) wyniosła 51%. Najwyższy udział wytwarzania produktów ubocznych z flotacyjnego

wzbogacania węgla ustalono na poziomie 5,0% w 2007 r., a najniższy 3,9% w 2012 r., zatem maksymalna zmiana udziału wytwarzania go ($ZUW_{\max}$) wyniosła 1,2 p.p. Okresowe wytwarzanie (W_o) zmniejszyło się o 660,4 tys. Mg, co stanowi spadek okresowego tempa zmian wytwarzania (TZW_o) masy o 32,3% w 2016 r. w stosunku do wytwarzania z 2006 r.

Tab. 7. Maksymalne względne zmiany i maksymalne zmiany udziału oraz okresowe tempo zmian wytwarzania produktów ubocznych z flotacyjnego wzbogacania węgla w latach 2006-2016

$WZW_{\max}$	$ZUW_{\max}$	W_o	TZW_o
[%]	p.p.	[10^3 Mg]	[%]
50,9	1,2	-660,4	-32,3

W 2007 r. i 2010 r. oraz latach 2012-2014 stwierdzono w województwie śląskim dodatnie roczne tempo zmian wytwarzania produktów ubocznych z flotacyjnego wzbogacania węgla, przy czym najwyższy wzrost 9,9% zanotowano w 2013 r. W pozostałym okresie zaobserwowano ujemne roczne tempo zmian wytwarzania tego typu minerału, przy czym najwyższy spadek o 12,6% odnotowano w 2011 r.

Tab. 8. Roczne tempo zmian wytwarzania produktów ubocznych z flotacyjnego wzbogacania węgla w latach 2006-2016

Rok	TZW_r , [%]	Rok	TZW_r , [%]
2007	2,1	2012	2,5
2008	-17,9	2013	9,9
2009	-11,1	2014	6,4
2010	4,9	2015	-10,3
2011	-12,6	2016	-7,9

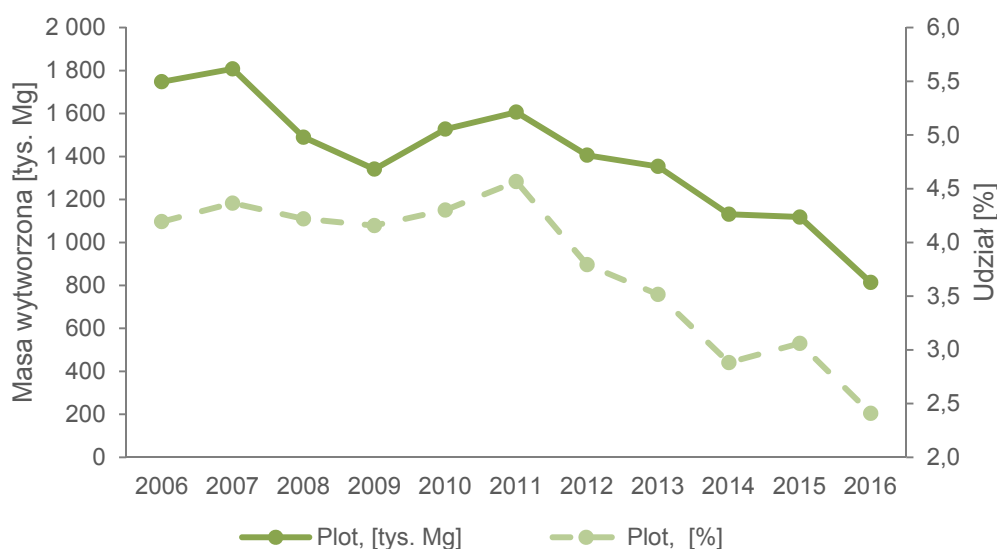
3.4. Popioły lotne z węgla

Minerały antropogeniczne w postaci popiołów lotnych z węgla (P_{lot}) o kodzie 10 01 02. Powstają po procesie spalania paliw w jako drobnoziarnista frakcja popiołowa.

Do głównych wytwórców tego typu minerałów antropogenicznych zalicza się obiekty gospodarcze typu:

- elektrownie,
- ciepłownie,
- kotłownie technologiczne w zakładach przemysłowych.

W latach 2006-2016 w województwie śląskim wytworzono 15,34 mln Mg P_{lot} , w tym okresie zaobserwowano spadkowy trend poziomu ich wytwarzania.

Rys. 5. Zmiany wytwarzania popiołów lotnych z węgla w latach 2006-2016

Największą masę popiołów lotnych wynoszącą 1807,8 tys. Mg, wytworzono w 2007 r., a najmniejszą 813,8 tys. Mg w 2016 r., zatem maksymalna względna zmiana wytwarzania ($WZW_{\max}$) wyniosła 122,1%. Najwyższy udział wytwarzania ustalono na poziomie 4,6% w 2011 r., a najniższy 2,4% w 2016 r., zatem maksymalna zmiana udziału wytwarzania ($ZUW_{\max}$) wyniosła 2,2 p.p. Okresowe wytwarzanie (W_o) zmniejszyło się o 934,0 tys. Mg, co stanowi spadek okresowego tempa zmian wytwarzania (TZW_o) o 53,4% w 2016 r. w stosunku do wytwarzania z 2006 r.

Tab. 9. Maksymalne względne zmiany i maksymalne zmiany udziału oraz okresowe tempo zmian wytwarzania popiołów lotnych z węgla w latach 2006-2016

$WZW_{\max}$	$ZUW_{\max}$	W_o	TZW_o
[%]	p.p.	[tys. Mg]	[%]
122,1	2,2	-934,00	-53,4

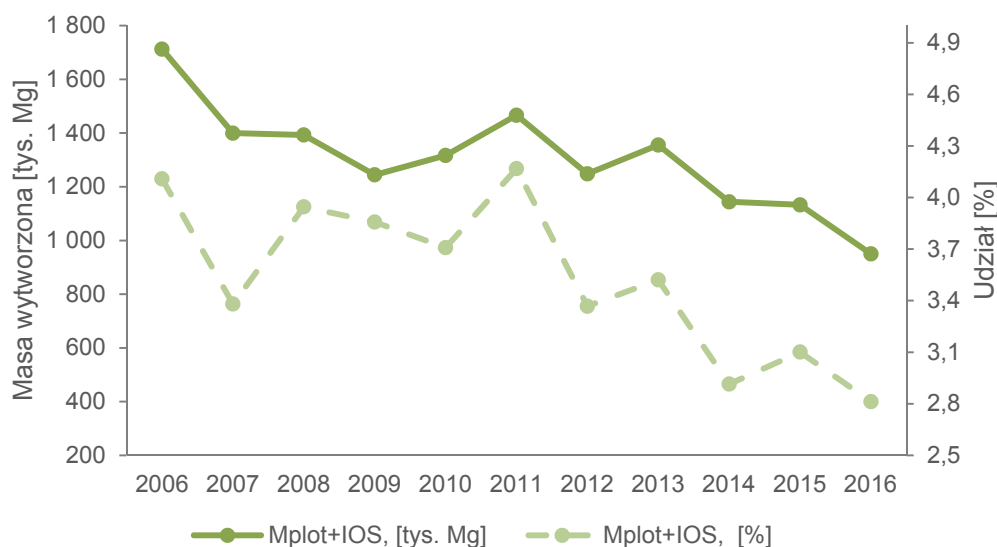
W 2007 r. oraz latach 2010-2011 stwierdzono w województwie śląskim dodatnie roczne tempo zmian wytwarzania popiołów lotnych z węgla, przy czym najwyższy wzrost 13,9% zanotowano w 2010 r. W pozostałym okresie zaobserwowano ujemne roczne tempo zmian wytwarzania tego typu minerału, przy czym najwyższy spadek o 27,2% odnotowano w 2016 r.

Tab. 10. Roczne tempo zmian wytwarzania popiołów lotnych z węgla w latach 2006-2016

Rok	TZW_r , [%]	Rok	TZW_r , [%]
2007	3,4	2012	-12,5
2008	-17,6	2013	-3,7
2009	-10,0	2014	-16,5
2010	13,9	2015	-1,2
2011	5,2	2016	-27,2

3.5. Mieszanki popiołów lotnych i odpadów stałych z wapniowych metod odsiarczenia gazów odlotowych

Minerały antropogeniczne w postaci mieszanin popiołów lotnych i odpadów stałych z wapniowych metod odsiarczenia gazów odlotowych ($M_{plot+IOS}$) o kodzie 10 01 82. Powstają po procesie spalania paliw w jednostkach wyposażonych w instalacje odsiarczenia spalin oparte na metodach suchej i półsuchej oraz spalaniu w złożu fluidalnym.

Rys. 6. Zmiany wytwarzania mieszaniny popiołów lotnych i odpadów stałych z wapniowych metod odsiarczenia gazów odlotowych w latach 2006-2016

Do głównych wytwórców tego typu minerałów antropogenicznych zalicza się obiekty gospodarcze typu:

- elektrownie,
- ciepłownie,
- kotłownie technologiczne w zakładach przemysłowych.

W latach 2006-2016 w województwie śląskim wytworzono 14,4 mln Mg $M_{plot+IOS}$, w tym okresie zaobserwowano spadkowy trend poziomu ich wytwarzania.

Największą masę mieszaniny popiołów lotnych i odpadów stałych z wapniowych metod odsiarczania gazów odlotowych wynoszącą 1712,3 tys. Mg, wytworzono w 2006 r., a najmniejszą 950,1 tys. Mg w 2016 r., zatem maksymalna względna zmiana wytwarzania (WZW_{max}) wyniosła 80,2%. Najwyższy udział wytwarzania mieszaniny popiołów lotnych i odpadów stałych z wapniowych metod odsiarczania gazów odlotowych ustalono na poziomie 4,2% w 2011 r., a najniższy 2,8% w 2016 r., zatem maksymalna zmiana udziału wytwarzania (ZUW_{max}) wyniosła 1,4 p.p. Okresowe wytwarzanie (W_o) zmniejszyło się o 762,2 tys. Mg, co stanowi spadek okresowego tempa zmian wytwarzania (TZW_o) o 44,5% w 2016 r. w stosunku do wytwarzania z 2006 r.

Tab. 11. Maksymalne względne zmiany i maksymalne zmiany udziału oraz okresowe tempo zmian wytwarzania mieszaniny popiołów lotnych i odpadów stałych z wapniowych metod odsiarczania gazów odlotowych w latach 2006-2016

WZW_{max}	ZUW_{max}	W_o	TZW_o
[%]	p.p.	[tys. Mg]	[%]
80,2	1,4	-762,2	-44,5

W latach 2010-2011 oraz 2013 r. stwierdzono w województwie śląskim dodatnie roczne tempo zmian wytwarzania mieszaniny popiołów lotnych i odpadów stałych z wapniowych metod odsiarczania gazów odlotowych, przy czym najwyższy wzrost 11,4% odnotowano w 2011 r. W pozostałych latach zaobserwowano ujemne roczne tempo zmian wytwarzania tego typu minerału, przy czym najwyższy spadek 18,3% odnotowano w 2007 r.

Tab. 12. Roczne tempo zmian wytwarzania mieszaniny popiołów lotnych i odpadów stałych z wapniowych metod odsiarczania gazów odlotowych w latach 2006-2016

Rok	TZW_r , [%]	Rok	TZW_r , [%]
2007	-18,3	2012	-14,9
2008	-0,5	2013	8,6
2009	-10,7	2014	-15,6
2010	5,8	2015	-1,0
2011	11,4	2016	-16,1

3.6. Minerały antropogeniczne z wydobywania kopalni innych niż rudy metali

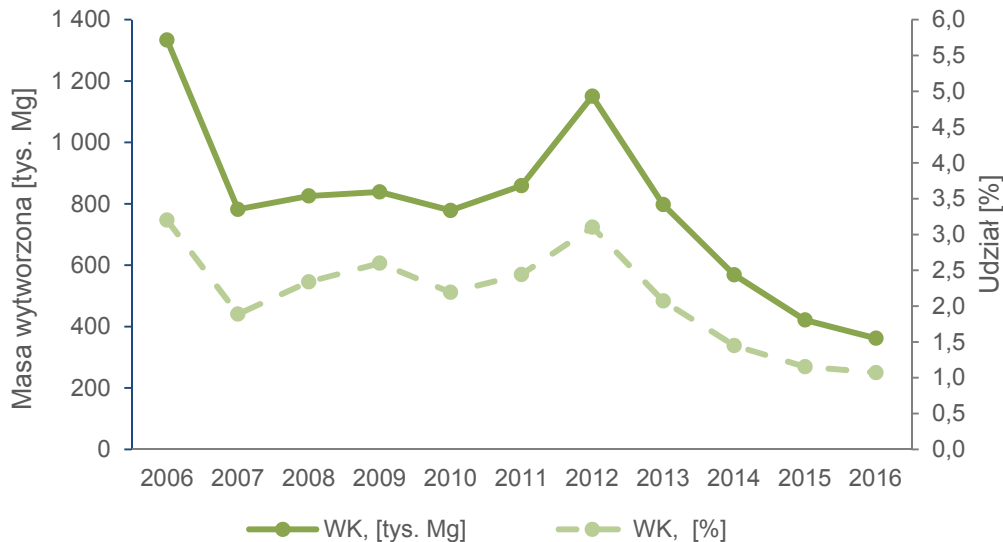
Właściwości tego typu odpadów są zależne od właściwości nadkładu (najczęściej są to utwory czwartorzędowe – piaski, żwiry i gliny) oraz przerostów złożowych. Są to odpady obojętne, nie ulegają istotnym przemianom fizykochemicznym i są nierozpuszczalne. Pochodzą z robót górniczych i przygotowawczych, udostępniających złożę kopaliny głównej. Przede wszystkim jest to nadkład i przewarstwienia złoża. Nazywane są również skałą płonną. Powstają także w wyniku wierceń otworów głębinowych – po nawierceniu projektowanego poziomu – stanowią go wody złożowe.

Do głównych wytwórców tego typu minerałów antropogenicznych zalicza się podmioty przemysłowe typu:

- koncerny i spółki węglowe,
- zakłady robót górniczych,
- zakłady ceramiki budowlanej,
- kopalnie surowców skalnych i mineralnych,
- kopalnie torfu,
- kopalnie soli
- usługi kamieniarskie – obróbka i przerób kamienia,

- wytwórnie mas bitumicznych,
- zakłady poszukiwań ropy i gazu.

W latach 2006-2016 w województwie śląskim wytworzono 8,7 mln Mg minerałów antropogenicznych z wydobywania kopalin innych niż rudy metali. W tym okresie zaobserwowano spadkowy trend poziomu ich wytwarzania.

Rys. 7. Zmiany wytwarzania produktów ubocznych z wydobywania kopalin innych niż rudy metali w latach 2006-2016

Największą masę produktów ubocznych z wydobywania kopalin innych niż rudy metali wynoszącą 1333,9 tys. Mg, wytworzono w 2006 r., a najmniejszą 362,0 tys. Mg w 2016 r., zatem maksymalna względna zmiana wytwarzania (WZW_{max}) wyniosła 268,5%. Najwyższy udział wytwarzania ustalono na poziomie 3,2% w 2006 r., a najniższy 1,07% w 2016 r., zatem maksymalna zmiana udziału wytwarzania (ZUW_{max}) wyniosła 2,1 p.p. Okresowe wytwarzanie (W_o) zmniejszyło się o 971,9 tys. Mg, co stanowi spadek okresowego tempa zmian wytwarzania (TZW_o) o 72,9 % w 2016r. w stosunku do wytwarzania z 2006 r.

Tab. 13. Maksymalne względne zmiany i maksymalne zmiany udziału oraz okresowe tempo zmian wytwarzania produktów ubocznych z wydobywania kopalin innych niż rudy metali w latach 2006-2016

WZW_{max}	ZUW_{max}	W_o	TZW_o
[%]	p.p.	[10^3 Mg]	[%]
268,5	2,1	-971,9	-72,9

W latach 2008-2009 oraz 2011-2012 stwierdzono w województwie śląskim dodatnie roczne tempo zmian wytwarzania produktów ubocznych powstających przy płukaniu i oczyszczaniu kopalin, przy czym najwyższy wzrost 34% odnotowano w 2012 r. W pozostałych latach zaobserwowano ujemne roczne tempo zmian wytwarzania tego typu minerału, przy czym najwyższy spadek 41,4% odnotowano w 2007 r.

Tab. 14. Roczne tempo zmian wytwarzania produktów ubocznych z wydobywania kopalin innych niż rudy metali w latach 2006-2016

Rok	TZW_r , [%]	Rok	TZW_r , [%]
2007	-41,4	2012	34,0
2008	5,6	2013	-30,7
2009	1,6	2014	-28,7
2010	-7,2	2015	-25,9
2011	10,3	2016	-14,1

4. Podsumowanie

Na przestrzeni lat 2006-2016 na terenie województwa śląskiego wytworzono 406,45 mln Mg, potencjalnych minerałów antropogenicznych co stanowi w skali kraju udział na poziomie 30%. W analizowanym okresie masa wytwarzanych minerałów ulegała zmniejszeniu z przy czym maksymalna względnej zmiana wytwarzania wyniosła 29,2%.

Procentowy udział wśród wszystkich wytworzonych w 2016 roku potencjalnych minerałów antropogenicznych wyniósł odpowiednio dla: produktów ubocznych powstające przy płukaniu i oczyszczaniu kopalni 70,8%, żużli z procesów wytapiania 7,4%, produktów ubocznych z procesu flotacyjnego wzbogacania węgla 4,1%, mieszaniny popiołów lotnych i odpadów stałych z wapniowych metod odsiarczania gazów odlotowych 2,8%, popioły lotne z węgla 2,4%, produktów ubocznych z procesu wydobywania kopalni innych niż rudy metali 1,1%.

W analizowanym okresie najwyższe poziomy maksymalnej względnej zmiany wytwarzania (WZW_{max}) minerałów antropogenicznych ustalono dla: produktów ubocznych z procesu wydobywania kopalni innych niż rudy metali, żużli z procesów wytapiania, popiołów lotnych z węgla, a najniższe poziomy dla mieszaniny popiołów lotnych i odpadów stałych z wapniowych metod odsiarczania gazów odlotowych, produktów ubocznych z procesu flotacyjnego wzbogacania węgla, produktów ubocznych powstające przy płukaniu i oczyszczaniu kopalni.

Natomiast najwyższe poziomy maksymalnej zmiany udziału wytworzonego (ZUW_{max}) potencjalnego minerału antropogenicznego ustalono dla: produktów ubocznych powstające przy płukaniu i oczyszczaniu kopalni, żużli z procesów wytapiania, a najniższe poziomy dla: popiołów lotnych z węgla, produktów ubocznych z procesu wydobywania kopalni innych niż rudy metali, mieszaniny popiołów lotnych i odpadów stałych z wapniowych metod odsiarczania gazów odlotowych, produktów ubocznych z procesu flotacyjnego wzbogacania węgla.

Największe przyrosty okresowego wytwarzania (W_o) potencjalnego minerału antropogenicznego ustalono dla: produktów ubocznych powstające przy płukaniu i oczyszczaniu kopalni, żużli z procesów wytapiania, a najniższe poziomy dla: mieszaniny popiołów lotnych i odpadów stałych z wapniowych metod odsiarczania gazów odlotowych, produktów ubocznych z procesu flotacyjnego wzbogacania węgla.

Największy wzrosty okresowego tempa zmian (TZW_o) potencjalnego minerału antropogenicznego ustalono dla: żużli z procesów wytapiania, a najwyższe spadki dla: produktów ubocznych z procesu wydobywania kopalni innych niż rudy metali, popiołów lotnych z węgla.

Dla badanego okresu, w przypadku większości lat, ustalono ujemne wartości rocznego tempa zmian wytwarzania potencjalnych minerałów antropogenicznych dla: popiołów lotnych z węgla, mieszaniny popiołów lotnych i odpadów stałych z wapniowych, produktów ubocznych z procesu wydobywania kopalni innych niż rudy metali, a dodatnie wartości dla żużli z procesów wytapiania.

Praca została wykonana w ramach realizacji badań statutowych BS/PB-1-103-3020/2018/P „Bezodpadowa i niskoemisyjna energetyka jako element gospodarki obiegu zamkniętego”.

Literatura

- Baran T., Drózd W., Pichniarczyk P., 2012: *Zastosowanie popiołów lotnych wapiennych do produkcji cementu i betonu*. Cement Wapno Beton, nr 1.
- Brzozowski P., 2011: *Możliwości wykorzystania popiołów lotnych ze spalania w kotłach fluidalnych do betonów układanych pod wodą*. Budownictwo i Inżynieria Środowiska.
- Bzowski Z., 2011: *Możliwości wykorzystania odpadów wydobywczych z kopalń węgla kamiennego (GZW) w pracach budowlanych drogowych i hydrotechnicznych*. Wiadomości Górnicze, nr 6.
- COM (2014) 398; Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów; Ku gospodarce o obiegu zamkniętym: program „zero odpadów” dla Europy, Bruksela; online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A52014DC0398/> (07.06.2018).
- Kugiel M., Piekło R., 2012: *Kierunki zagospodarowania odpadów wydobywczych w Hadlex S.A.* Górnictwo i Geologia, tom 7, zeszyt 1.
- Lewicka E., 2016: *Odpady przemysłowe jako substytut surowca skaleniowego w produkcji płytek ceramicznych w świetle badań zagranicznych*. Zeszyty Naukowe Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN, nr 96.
- Miśta A., Botor E., 2004: *Badania i ocena możliwości zagospodarowania popiołów lotnych i żużli w robotach makroniwelacyjnych wyrobiska bazaltowego w miejscowości Gracze*. Główny Instytut Górnictwa, Katowice.

Ochrona Środowiska 2016; Warszawa 2016.

Ochrona środowiska w województwie śląskim w latach 2000-2006; Katowice 2007.

Ochrona środowiska w województwie śląskim w latach 2007-2010; Katowice 2011.

Ochrona środowiska w województwie śląskim w latach 2011-2013; Katowice 2014.

Ochrona środowiska w województwie śląskim w latach 2014-2016; Katowice 2017.

Plewa F., Popczyk M., Pierzyna P., 2013: *Możliwości wykorzystania wybranych odpadów energetycznych z udziałem środka wiążącego do podsadzki zastalanej w podziemiu kopalń*; Polityka Energetyczna, tom 16.

Changes in the structure of anthropogenic mineral production in the Silesian Voivodship

Abstract

The article presents an analysis of changes in the mass of selected potential anthropogenic minerals generation in the Silesian Voivodship in the years 2006-2016. The scope of the analysis included six groups of by-products from three sectors of the economy: mining and quarrying, electricity, gas stem and hot water production and supply and manufacturing. The following indicators were determined for the analysed period: the maximum relative mass change, maximum share change and periodic mass change, as well as periodic and annual rate of change in the generation of anthropogenic minerals.

Keywords: circular economy, anthropogenic minerals